

**Ханчич Христина,**  
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,  
спеціальність 013 «Початкова освіта»,  
Житомирський державний університет імені Івана Франка;

науковий керівник: **Вітвицька Світлана,**  
професор, доктор педагогічних наук,  
Житомирський державний університет імені Івана Франка

## **СИСТЕМА МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО**

**Постановка проблеми.** Була обумовлена такими протиріччями.

Між потребою суспільства у високоморальних особистостях і реальним рівнем вихованості населення.

Між вимогами що ставляться до моральної вихованості учнів і реальним станом їх моральної вихованості.

Між наявними доробками українських науковців щодо проблеми морального виховання і використання їх учителів початкової школи.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Роль ідей гуманістичної педагогіки В. Сухомлинського у контексті всебічного розвитку, формування та виховання підростаючого покоління знайшла своє відображення у працях І. Антонця, В. Білоусової, М. Стельмаховича, О. Вишенського, О. Платиці та ін. Ефективні форми, методи та засоби формування моральних цінностей школяра на засадах педагогіки гуманізму відображені у працях вітчизняних та зарубіжних учених: А. Калюжного, А. Макаренка, В. Сухомлинського, Х. Штольца, Р. Рудольфа та ін. Ідеї В. Сухомлинського у контексті формування моральних цінностей підростаючого покоління на засадах етнопедагогіки досліджувалися такими вченими, як: Г. Дудчак, М. Кудрявцева, Н. Дерев'янкіна, Т. Тарарака, Ю. Кричевська та ін.

**Мета дослідження** – проаналізувати особливості організації системи морального виховання у педагогічній спадщині В. Сухомлинського.

**Виклад основного матеріалу.** Моральне виховання – це складний багатоаспектний процес, що забезпечується безперервним зростанням

якісних змін особистості до рівня, який відповідає потребам сучасного суспільства. Молодший шкільний вік є найбільш сприятливим періодом для формування моральних якостей: поглиблення власних знань про мораль та моральну поведінку, її основи; для формування моральних цінностей та стійких моральних переконань, які ставатимуть міцнішими із дорослішанням дитини; здатності школяра не лише успішно засвоювати моральні знання та цінності, але й успішно застосовувати їх у своїй поведінці, а також вміння аналізувати свої дії та вчинки із моральної точки зору. Ці якості, насамперед, формуються через сприйняття й усвідомлення змісту впливів, що надходять від батьків, педагогів, оточуючих людей, через переробку цих впливів у зв'язку з моральним досвідом індивіда, його поглядами і ціннісними орієнтаціями [2, с. 34].

В. Сухомлинський зробив вагомий внесок у переосмислення концепції виховання нового покоління дітей нашої країни, він бачив особливий сенс у тому, щоб дитина розуміла, відчувала, переживала, осягала як велику таємницю, прилучення до життя в природі.

Відкидаючи авторитаризм і покарання у освіті, Василь Олександрович створив програму «виховання красою», протиставивши бюрократичним шаблонам справжній гуманізм вчителя-подвижника. Він стверджував, що перші уроки мислення повинні проходити не в класі, не перед класною дошкою, а серед природи, де дитина швидше зможе відчутти аромат слова, а його серце сповнить натхнення [2, с. 38].

Заснована на вивченні найбагатшої спадщини вітчизняної педагогіки, система В. Сухомлинського відрізнялася рішучим запереченням бездуховності та формалізму, і чітко вираженим особистісно-ціннісним підходом.

У своїх численних наукових та публіцистичних роботах «Школа під відкритим небом», «Павлівська середня школа», «Батьківська педагогіка» протистояв побудованій на особистісно відчуженому підході антипедагогіці тоталітаризму. Особистісно-ціннісний підхід у вихованні стверджує створену без насильства над дитиною гуманістичну систему, засновану на реалізації принципів загальнолюдської аксіології. У цих творах яких стверджується новаторський підхід у питанні навчання, вихованні й розвитку особистості учня, розглянуто ефективні форми, методи та прийоми роботи із учнями початкової школи у контексті із

проблемою: інформаційні: бесіди, пояснення дорослого на морально-етичні теми, спільне обговорення сюжетів казок, оповідань, які порушують теми моралі.

В. Сухомлинський був переконаний, що повноцінний розвиток особистості учнів початкової школи здійснюється через взаємодію школи і сім'ї у контексті морального виховання дітей. Саме в сім'ї дитина засвоює такі загальнолюдські поняття, як добро і зло, правда і кривда, корисне і шкідливе, тобто її морально-етичні принципи на яких ґрунтується педагогічний досвід народу.

На думку В. Сухомлинського, народна педагогіка та її засоби, приклад батьків, єдність морального, розумового, трудового та фізичного виховання є досить ефективними для всебічного та гармонійного розвитку особистості школяра, допомагає у засвоєнні морально-етичних норм, досвіду соціальної взаємодії між людьми та, як наслідок є важливим засобом виховання гуманних почуттів дітей. Вона надає відомості не лише про звичаї, традиції нашого етносу, але і допомагає вирішити освітні, виховні та оздоровчі завдання, сформувані у дитини правильний зміст поняття «культура моральної поведінки» [5, с. 92].

Також педагог зазначав, що виховна можливість народної культури, що сприяє формуванню моральних установок особистості, яка допомагає зрозуміти загальний зміст найважливіших категорій і понять моральності: добро-зло, щедрість-жадібність, честь, скромність, почуття відповідальності та ін., які є основою культури поведінки [5, с.81].

Малі форми фольклору є першими художніми творами, на думку В. Сухомлинського, які чує дитина: вслухаючись у слова потішок, їх ритм, малюк грає в ладусі, притупує, пританцює, рухається в такт тексту. Це не тільки забавляє, радує дитину, але і організовує її поведінку, сприяє творчій соціалізації [4, с.45].

Багатий матеріал для морального виховання школярів знаходиться у казках та оповіданнях В. Сухомлинського, який приділяв значну увагу розвитку дітей в любові, формуванню у них доброти і доброзичливості, чуйності, гуманності.

Казки сприяють формуванню моральної свідомості дитини. Моральне свідомість визначається умовами матеріального життя суспільства, громадським буттям і знаходить відображення в свідомості

людини у формі моральних понять і суджень, які регулюють відносини людей один до одного і до суспільства [6, с. 21].

У процесі народних ігор, що часто супроводжують хороводи, театралізовані дії, діти залучаються до спільної діяльності, вчаться взаємодопомозі, якостям взаємодії. Гра – це доступна кожній дитині діяльність – слугує своєю «спільною мовою» для дітей [6, с. 22]. Саме в грі дитина знаходить цікаве для неї коло друзів, які разом переживають радість, сум, розчарування.

Дуже важливим у цьому контексті є також надання позитивного прикладу дорослих дітям, проведення батьківських зборів, сімейних вечорів та ін. із метою встановлення сприятливої взаємодії та співпраці між дітьми та дорослими, із врахуванням принципу рівності, поваги до особистості дитини. Відповідно до принципу природо відповідності у навчанні, вихованні й розвитку особистості учня, В. Сухомлинський відводив урокам «під відкритим небом», екскурсіям та ін.

Доцільно також переглядати разом із учнями ілюстрації за сюжетами художніх творів, а також подивитися фільм, картину, де порушується тема моралі, відводячи важливого значення. Така робота, на наш погляд, сприяє формуванню інтересу та позитивної мотивації учнів та дорослих, які стимулюватимуть учнів до самостійності, активності у на уроках та у позаурочній діяльності.

Педагог переконливо доводив, що навчання не повинне будуватися на авторитаризмі, а, навпаки – повинно мати за основу рівність, демократизм, врахування принципу індивідуалізації навчання, із опорою на наочність (насамперед, засоби довкілля, самостійні роботи учнів) та ін.

**Висновки.** Таким чином, основні концепції Павлиської середньої школи використанням досвіду В. Сухомлинського у питанні формування моральних якостей учнів молодшого шкільного віку, є повага до особистості кожної дитини, а також спільна робота батьків та навчального закладу, що передбачає засвоєння досвіду попередніх поколінь молодшими.

Ефективність процесу морального виховання учнів початкових класів безпосередньо залежить від правильного вибору форм та методів роботи дорослих із дітьми. До них відносимо словесні методи: бесіду,

пояснення про норми моралі та правила морально доцільної поведінки, створення ситуацій морально-етичного вибору, залучення дітей до тих видів діяльності, що передбачають вияв доброти, гуманізму, допомоги, а також внаслідок спостереження за зразками поведінки батьків та педагогами навчального закладу, як за зразками для наслідування.

В. Сухомлинський вважав, що використання принципів рівності, гуманізму, справедливості, врахування особистого досвіду дорослих у навчанні, вихованні та розвитку підростаючого покоління, є одним із найбільш пріоритетних завдань реалізації ідей гуманістичної педагогіки у сучасній школі.

Із огляду на вище сказане, погляди В. Сухомлинського були новаторськими для свого часу. Ідеї видатного Павлиського Добротворця, є актуальними і донині, і на наше переконання, ніколи не втратять своєї цінності.

### Список використаної літератури:

1. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
2. Гордійчук О. Концептуальні основи морального виховання молодших школярів(на матеріалі курсу«Основи традиційної моралі»). Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія: зб. наук. праць. Чернівці, 2018. Вип. 345. С. 33 – 43.
3. Киричок В. Духовно-моральне виховання школярів в Україні: досвід та шляхи вдосконалення. Рідна школа. № 4–5. С. 26–32. Бібліогр. 2013. С. 31.
4. Мотрич В. Гуманістичні ідеї В. О. Сухомлинського та їх творче впровадження у навчально-виховний процес спеціальної школи-інтернату. URL: [ile:///C:/Users/%D0%9B%D0%B5%D1%81%D1%96%D1%87%D0%BA%D0%B0/Downloads/znpudpu\\_2013\\_1\\_24%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/%D0%9B%D0%B5%D1%81%D1%96%D1%87%D0%BA%D0%B0/Downloads/znpudpu_2013_1_24%20(1).pdf) (дата звернення: 10.02.2020).
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5 т. Київ, 1979-1980.
6. Яновська М.Г. Моральне виховання і емоційна сфера особистості. Класний керівник. 2016. № 4. С. 7. С.21-22.